

Wojciech Korczyński

[Povijest, Jagiellonsko Sveučilište u Krakowu, Poljska]

Slika Hrvata u poljskom informativno-političkom tisku u doba rata u Hrvatskoj

Autor na temelju vodećih poljskih dnevnih novina, *Polityka*, *Wprost*, *Tugodnik Solidarność*, *Przegląd Tygodniowy*, *Tygodnik Powszechny* i *Prawo i Życie*, analizira sliku Hrvata prikazanu u poljskom informativno-političkom tisku. Zbog dinamike događaja u Jugoslaviji, poljski tisak je još prije samog rata posvećivao dosta prostora političkoj krizi u toj zemlji. Upravo su ti prvi tekstovi imali važnu ulogu u formiranju mišljenja čitatelja. Počevši s razdoblje od proljeća 1990. do polovice 1991., vidljiv je intenzitet pisanja o političkoj situaciji i raspoloženju, prvenstveno u Sloveniji i Hrvatskoj i to uz stalne napomene kako bi sukob mogao izbiti i iz nekog manjeg incidenta. Također, bilo je mnogo članaka koji su pisali o kulturnim razlikama između pojedinih naroda Jugoslavije, kao i njihovim sukobima tijekom povijesti. Analizirali su se i ekonomski elementi, pripadnost Slovenije i Hrvatske zapadnoj civilizaciji, zatim su se tražili uzroci početku rata. Sve je rezultiralo svrstavanjem poljskih novinara na stranu onih koji su tražili slobodu, a to su Slovenija i Hrvatska, s negativnim prikazom Srbije i ostalih zemalja Jugoslavije. S vremenom su postajali najvažniji ratni izvještaji. Budući da je hrvatska strana bila pristupačnija novinarima i reporterima, većina izvještaja i članaka dolazila je iz hrvatskog konteksta. Također, puno je tekstova bilo posvećeno Jugoslavenskoj narodnoj armiji i njezinoj ulozi u ratu. Kasnije se pisalo i o Franji Tuđmanu i rastućem nacionalizmu. Autor na kraju zaključuje kako je ova tema imala veliki odjek u Poljskoj jer su se Poljaci mogli solidarizirati s Hrvatima i zbog vlastitih iskustava iz nedavne povijesti.

Ključne riječi: poljske novine, slika Hrvata, novinari, izvještaj, rat, Hrvatska, Srbija, Jugoslavija

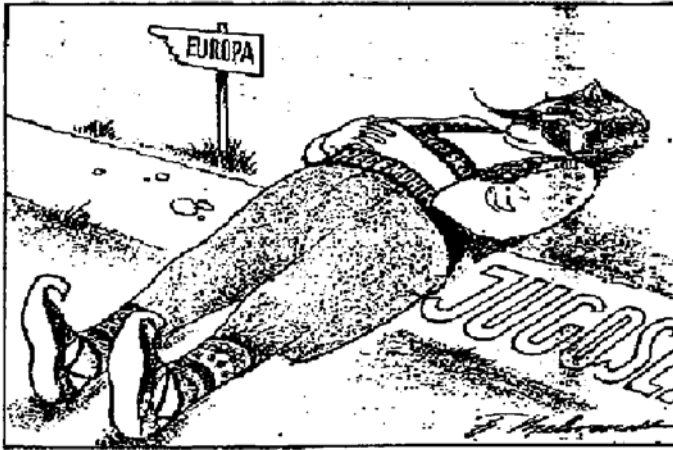
Još dugo prije rata na području tadašnje Jugoslavije u poljskim medijima puno prostora posvećivalo se političkoj krizi u toj zemlji. Osim televizije i radija iznimno važnu ulogu igrao je i tisak, pogotovo informativno-politički tjednici.¹ U poljskom medijskom sustavu u tom razdoblju najveću ulogu igrali su sljedeći tjednici: *Polityka*, *Wprost*, *Tygodnik Solidarność*, *Przegląd Tygodniowy*, *Tygodnik Powszechny* i *Prawo i Życie*. Prema istraživanima medijskog tržišta u prvoj polovici devedesetih godina, od 16 do čak 21 posto ispitanika čitalo je tu vrstu tiska.² Riječ je dakle o prilično utjecajnom sredstvu masovnog informiranja. Budući da u okviru ovog kratkog članka želim predstaviti sliku Hrvata prikazanu u poljskom informativno-političkom tisku, odlučio sam se baš za taj izvor zbog njegova propagandnog karaktera koji pruža mogućnost sastavljanja širokog pogleda na sliku svih sukobljenih strana. Istodobno naglašavam da ovom prilikom neću raspravljati o istinitosti prikazane slike, nego umjesto toga samo najobjektivnije moguće predstaviti njezine najvažnije elemente.

Kao uvodnu pretpostavku treba imati na umu da je doba krize i rata u bivšoj Jugoslaviji zbog bezbroj medijskih komentara bila prva prilika da se poljsko javno mnijenje upozna s tamošnjom stvarnošću. Riječ je uglavnom o tome da je šire društvo tim putem dobilo informacije o narodima koje žive na području bivše Jugoslavije koja je prije u svijesti većine funkcionirala više kao jedna cjelina. Dakle, može se reći da su tadašnji mediji zbog dinamike događaja stvarali slike pojedinih sukobljenih strana skoro od početka. Drugačije rečeno, uloga sredstava masovnog informiranja, među ostalim i tiska, bila je tada iznimno važna za stvaranje poželjnog ili nepoželjnog imidža pojedinih naroda i njihovih zemalja.

Unatoč tomu što se srž naše teme sastoji uglavnom od korespondencija sa samog ratnog fronta, treba početi već od tekstova koji su bili objavljeni još prije samog rata. Od početka 1991. godine sa svakim tjednom izdavano je više i više članaka o zaoštravajućoj političkoj krizi u bivšoj Jugoslaviji. Baš ti prvi tekstovi igrali su iznimno važnu ulogu formirajući mišljenje čitatelja, ali i samih novinara među kojima su bile brojne osobe koje su prvi put su stajale pred izazovom pisanja tekstova na temu događaja u Jugoslaviji.

Period od proljeća 1990. do polovice 1991. godine bio je pun novih političkih događaja na području bivše Jugoslavije, pogotovo u Hrvatskoj i Sloveniji koje su svjedočile tome da dosadašnje funkcioniranje Federacije nije više moguće. Među ostalim, radi se uglavnom o republičkim izborima, slovensko-hrvatskim planovima reforme državnog sustava iz federacije u konfederaciju, dolazak na vlast predsjednika Franje Tuđmana, pa slovenskim i hrvatskim referendumima o nezavisnosti s jedne strane, te o reakcijama na to hrvatskih Srba i Beograda s druge strane.³ Poljski je tisak pozorno pratio sve te dinamične događaje, a brojni su novinari tom prilikom davali svoj stav o aktualnoj situaciji. Većina je novinara smatrala da je početak rata moguć u svakom trenutku zbog kojeg god pojedinog sitnog incidenta. Posebno je karakteristično da su baš tada publicirani brojni tekstovi od kojih je većina bila dosta opsežna te se izvan aktualnih zbivanja puno pisalo o kulturnim razlikama između pojedinih jugoslavenskih naroda, ali i o povijesti njihovih konflikata. Drugačije rečeno, uloga tih članaka bila je opći uvod čitateljima u kompliciranu jugoslavensku stvarnost.

Iznimno je važno na koji je način većina novinara pisala o povijesti Jugoslavije. Za nas je najvažnije da se, pišući već o srednjem vijeku, često naglašavalo da kroz

Ilustr. FAZ

sl. 1: Jedna od karikatura iz tog doba. Karakteristično obučen lik koji spava potpisan "srpska hegemonija" simbolično blokira put Jugoslavije u Europu. Izvor: Z. Leśnikowski, Serbowie są niewzruszeni, „Prawo i Życie” 1991, br 2, s. 12.

Jugoslaviju ide granica između civilizacija Zapada i Istoka. Navodi se dakle o katoličkim i pravoslavnim korijenima pojedinih naroda. Novinari su istodobno obraćali pažnju da je, osim vjere, razliku među narodima Jugoslavije podubila i činjenica da su tijekom duga vremena živjeli u okvirima potpuno različitih imperija. Dok su područja naseljena katoličkim Slovencima i Hrvatima činile dio Habsburške monarhije, ostali su se narodi Jugoslavije nalazili pod utjecajem bizantske kulture te su bili opterećeni turskom okupacijom protiv koje su se godinama borili. Brojni su novinari naglašavali da se granica između civilizacijskih krugova poklapa s aktualnim podjelama u okviru tadašnje Jugoslavije.

Najvažnije je da je ta činjenica bila glavnim argumentom za tvrdnju da, za razliku od drugih naroda Federacije, Slovenci i Hrvati pripadaju europskoj civilizaciji te da je njihova namjera napuštanja Jugoslavije bila potpuno opravdana. Najjednostavnije rečeno, zbog političkih ali i ekonomskih razloga ne isplati im se duže ostati u okviru Federacije koja samo troši njihov novac ne dajući ništa zauzvrat. Pisalo se da su te dvije republike, kao najrazvijenije na području gospodarstva i civilizacije, u stanju stvoriti uspješne samostalne države, dok Srbi unatoč tome žele nasilno održati svoju političku hegemoniju. Osim toga, često se obraćalo pozornost na to da se u SFRJ protiv slovenske i hrvatske demokracije bori zaostala komunistička beogradska nomenklatura koju još uvijek podržava jugoslavenska vojska. Baš je kombinacija srpskog nacionalizma i komunizma bila smatrana glavnim čimbenikom koji gura Jugoslaviju u rat. Osobu Slobodana Miloševića najčešće se pak prikazivalo kao najodgovorniju za to stanje. Dakle, simpatija gotovo svih poljskih novinara bila je tada izrazito na strani onih koji su tražili samostalnost, Slovenaca i Hrvata. Njima se kao kontrast suprotstavljala

izrazito negativna slika Srba i ostalih naroda Jugoslavije. Tako, na primjer, u jednom članku čitamo da dok su u Ljubljani ili Zagrebu ljudi prilično dobro odjeveni, a u hladnjaku imaju još malo zaliha, brojni stanovnici Prištine za hladnjake uopće nikad nisu čuli.⁴ To je jedan od tipičnih primjera iz tog doba čija je rječitost potpuno jasna i ne zahtijeva dodatni komentar.

Treba istodobno podcrtati da se, kada je opasnost političkog konflikta između Hrvata i hrvatskih Srba postajala svakim tjednom sve veća i veća, u poljskom tisku puno pisalo o tome. Iako tom prilikom u nekoliko tekstova čitamo da i Hrvati "nisu bez nikakve krivnje", skoro svi su novinari i dalje izrazito stajali na strani Zagreba, podržavajući stav da republičke granice trebaju ostati nepromjenjene uz istodobnu garanciju zaštite prava srpske manjine.

Iznimke od toga pristupa bile su jako rijetke, može se naći samo nekoliko primjera koji su većinom bili izjave Srba nezadovoljnih zbog općenito nepovoljne slike svojih zemljaka u poljskim medijima. U tom kontekstu treba spomenuti kontroverzni tekst Ilije Martinkovića, varšavskog dopisnika beogradske *Politike*, koji je strogo osudio poljske novinare zbog manjka profesionalizma i pristranosti. Srpski je novinar pogotovo nazvao zloupotrebom forsiranje stava o postojanju kulturne podjele Jugoslavije na civilizirani, katolički zapad i divlji, bizantski istok.⁵ Treba naglasiti da je Martinkovićev tekst izazvao brzu i oštru reakciju nekoliko novinara,⁶ ali i razumijevanje od strane prosrpskog profesora, Marka Waldenberga, koji je u svojem članku podržao većinu njegovih argumenta.⁷

Neposredno nakon istodobne konačne odluke Sabora Republike Hrvatske i Parlamenta Republike Slovenije dana 25. lipnja 1991. godine o samostalnosti, započela je intervencija Jugoslavenske narodne armije na području Slovenije. U kontekstu naše teme valja napomenuti da je tom prilikom slika Srba i federalne armije koja je podržavala njihove interese postala još manje povoljna, dok su Slovenci najčešće bili veoma pozitivno prikazivani. Nesumnjivo, taj je pristup imao malo kasnije bitno značenje na način na koji su novinari opisivali rat u Hrvatskoj.

Tijekom oružanog sukoba na području Hrvatske u poljskom informativno-političkom tisku dosta se pisalo o ratnim događajima. S gledišta slike pojedinih sukobljenih strana nesumnjivo su najvažniji ratni izvještaji. Relacije osoba koje su riskirajući svoj život same vidjele pojedine ratne događaje uvijek ostavljaju veoma snažan dojam autentičnosti. Istodobno su radije čitane i duže su pamćene. Najjednostavnije rečeno, ratni je izvještaj oduvijek bio jednom od najutjecajnijih novinarskih formi.⁸ U slučaju rata u Hrvatskoj u poljskom tisku bilo je objavljeno nekoliko tekstova tog tipa.

Kao i dotad, i ratni su izvještaji poljskih novinara prikazivali hrvatsku vojsku u puno boljem svjetlu nego Jugoslavensku narodnu armiju i srpske jedinice. Iako slika Hrvata nije bila isključivo idealna, dalje se može vidjeti da je borilište bilo izrazito razdvojeno na dva dijela: prvo, koje je bezopasnije i nalazi se pod kontrolom Hrvata, te drugo, divlje i nepredvidljivo, kontrolirano od Srba. Već na prvi pogled vidi se da je taj pristup u skladu s prethodno dominirajućim načinom opisivanja političkih događaja u Jugoslaviji kao sukoba između „zapadne civilizacije” i „istočnog mentaliteta”. Jednim od izrazitih razloga bila je činjenica da su Hrvati puno bolje od Srba shvatili veliku važnost medijske slike rata te da je najočigledniji i najefikasniji način da se ostvari

poželjno stanje blagonakloni odnos prema stranim novinarima. Inače, tako je točno i dojam samih novinara bio opisan u jednom tekstu.⁹

Na području pod kontrolom Hrvata novinarima su stvoreni dobri uvjeti za posao, imali su pravo na slobodno kretanje. Osim toga, pripadnici hrvatske vojske i policije služili su im čak kao zaštita i vodiči po ratištu, dok je svaki kontakt sa srpskim jedinicama bio opasan i nepredvidljiv. Dosta je napomenuti da su trojicu poljskih novinara zarobili Srbi. Iako su ti ljudi preživjeli, njihovi tekstovi i intervjui ostavili su veoma loš dojam o Srbima.¹⁰ Ovaj je pristup imao presudno značenje na konačan karakter tada publiciranih ratnih izvještaja.

Hrvati, brinući se za dopisnike, ugostili su ih u svojim vojnim stožerima i vodili po ratištu prikazujući mjesta gdje su srpske jedinice izvršile najstravičnije zločine nad civilnim stanovništvom, tako da je bilo objavljeno nekoliko dopisa u kojima su vrlo podrobno opisani ti događaji. Osim toga, novinari su imali i priliku provesti brojne intervjue s hrvatskim djelatnicima i političarima. Dakle, može se reći da su poljski ratni izvještaji prenosili Domovinski rat s hrvatskoga gledišta.

Istodobno sa spomenutim korespondencijama objavljeno je i nekoliko reakcija poljskih dobrovoljaca koji se borili na strani Hrvata.¹¹ Ipak, ta slika nije bila više tako jednoznačna jer su ti ljudi prenosili među ostalim i vijesti o nacionalizmu, brutalnim odmazdama hrvatskih jedinica i mehanizmima manipulacije novinarima, prije dolaska kojih se dizalo zgrade u zrak da se stvori dojam čim većeg razaranja. Ipak, u samoj stvari nije bez značenja činjenica da su se ti ljudi borili baš na strani Hrvata.

Osim ratnih izvještaja, u tisku su publicirani i drugi članci o ratnom stanju. Tom prilikom puno se pisalo o ulozi Jugoslavenske narodne armije koja očigledno sudjeluje u ratu na strani hrvatskih Srba. Slika federalne vojske bila je potpuno negativna, spominje se loše zapovjedništvo i nizak moral vojnika, često mladih ljudi prisiljavanih da sudjeluju u ratu. Istodobno, hrvatski branitelji bili su prikazani kao hrabra i dobro organizirana vojska, u okviru nekoliko tekstova spominje se i sam Vukovar, koji se imenuje *Hrvatskim Staljingradom* ili *Čudom hrvatske obrane*.

Slika Hrvata kao jedne od sukobljenih strana u poljskom tisku bila je dakle relativno pozitivna, pogotovo u usporedbi s načinom na koji su bili opisivani Srbi. Naravno, ona nije bila isključivo idealna. Puno se pisalo o autoritarizmu vlade predsjednika Tuđmana, propagandi i nacionalizmu određenog dijela hrvatskog društva. Iako je većina novinara smatrala da sve zaraćene strane na neki način nose svoj dio odgovornosti za rat, to ponašanje Hrvata bilo je najčešće opravdano. Čini se da je takav pristup problemu bio uzrokovan pogotovo društveno-političkim kontekstom koji se sastoji uglavnom od činjenice da je u Poljskoj tek nedavno pao komunistički sustav, tako da je borba Hrvata protiv jugoslavenske centralizacije bila na neki način povezivana s nedavnom borbom Poljaka protiv moskovske dominacije.

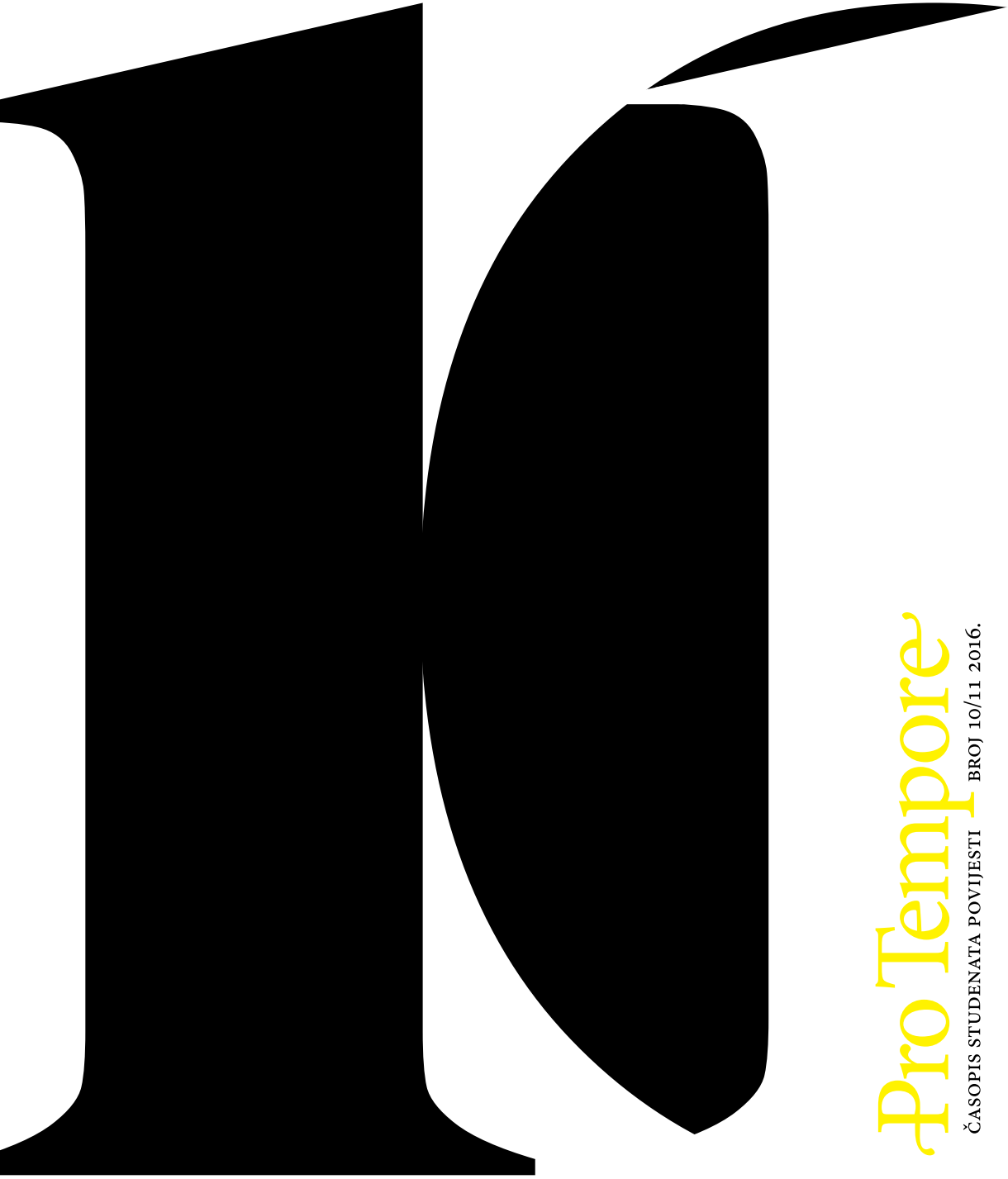
Summary

THE IMAGE OF CROATIANS IN THE POLISH POLITICAL PRESS DURING THE WAR IN CROATIA

The author bases this paper on his research of the content in the leading Polish daily newspapers, *Polityka*, *Wprost*, *Tugodnik Solidarność*, *Przegląd Tygodniowy*, *Tygodnik Powszechny* and *Prawo i Życie*, and uses it to look into the image of Croats during the war in Croatia. As the political crisis in Yugoslavia unfolded, the Polish press placed more and more attention on the developing conflicts. The first stories had an important role in determining readership's opinion. There were many articles on the cultural differences between the various parts of Yugoslavia. In those early times the Polish press stressed that a conflict might erupt from a smaller incident. Economic matters were analyzed, alongside the position of Slovenia and Croatia in the West. Polish journalists sided with those who were seeking freedom, and reported negatively on Serbia and other countries of Yugoslavia. War reports gained in importance as time went on. Most articles were written from a Croatian context, as that side was more open to journalists and reporters. Later stories reported on Franjo Tuđman and the rise of nationalism. The author concludes that the Poles sided with the Croats because of their similar recent history.

Bilješke:

- 1 Informativno-politički tisak (pl. prasa opinii) sastoji se pogotovo od tjednika i bavi se komentiranjem aktualnih događaja s područja politike, gospodarstva i kulture. Osim informiranja čitatelja, glavna uloga tog tipa tiska je i oblikovanje njegovog mišljenja, dakle riječ je uglavnom o propagandnoj ulozi. K. Pokorna-Ignatowicz, *Czasopisma w latach 1989-1999* [w:] *Media w Polsce XX wieku*, red. R. Gruza, Poznań 1990, s. 80.
- 2 *Sondaze Ośrodka Badań Prasoznawczych. Czytelnictwo prasy w 1997 roku*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1998, br. 1-2, s. 170-181.; R. Filas, *Kto w Polsce czyta prasę, jaką i czego w niej szuka?*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1997, br. 3-4, s. 34.
- 3 M. Tanty, *Balkany w XX w* (Warszawa, 2003.), 346-347; M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa, Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990-2000* (Warszawa, 2001.), 169-170.
- 4 P. Kocięba, *Tragifarsa*, „Wprost” 1991, br. 15, s. 29-30.
- 5 I. Marinković, *Balkany to też Europa*, „Polityka” 1991, br. 32, s. 12.
- 6 Z. Fałęcki, *Czy Serbia gra czysto?*, „Polityka” 1991, br. 34, s. 11.; B. Góralczyk, *Pęknięta butelka. Jugostawia: siedemdziesięcioletni błąd*, „Polityka” 1991, br. 35, s. 11.
- 7 M. Waldenberg, *To nie było więzienie narodów*, „Polityka” 1991, br. 36, s. 12.
- 8 Phillip Knightley, *Prva żrtva: ratni dopisnik kao heroj, propagandist i stvaralac motiva od krimskog do vijetnamskog rata*, Opatija 1977.
- 9 M. Kowalczyk, M. Maciejewski, *Musimy was rozstrzelać*, „Polityka” 1991, br. 38, s. 12.
- 10 M. Kowalczyk, M. Maciejewski, *Musimy was rozstrzelać*, op. cit.; M. Kowalczyk, M. Maciejewski, *Pół godziny przed zmrokiem*, „Przegląd Tygodniowy” 1991, br. 38, s. 13; A. Szmak, *Droga do Kostjanicy*, „Przegląd”
- 11 R. Werbanow, *Polski najmita*, „Spotkania” 1991, br. 3, s. 6-7; E. Mischczak, P. Pawlik, *Dobrowolec nie znaczy najemnik*, „Przekrój” 1992, br. 3, s. 6-7; A. J. Bigosiński, *Do pierwszych nudności*, „Przegląd Tygodniowy” 1993, br. 4, s. 9.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com